

पिता महत्यादि रध्याया देवमूल मपी दे सर्वे पुरुषकारा हतेन सिध्यतीत्यवश्यं पुरुषकारे भाग्यो साधनार्थिना यतितव्यमित्येवं परः द्वयोः श्रेष्ठयोर्मध्ये किमतिश्रेष्ठमित्यर्थः ॥११॥ २॥ देवंप्राक्कर्म मानुषं संप्रतिकर्म ॥३॥ ४॥ देवश्रेष्ठमाह नाबीजमिति ॥५॥ सकृते बीजभूते सति ॥६॥ पुरुषकारश्रेष्ठमाह यथेति ॥७॥ उद्यमापेक्षया माह क्षेत्रमिति ॥८॥ सिद्धांतः कर्मणा इत्यादिना निर्वृत्तिं सिद्धिं ॥९॥

युधिष्ठिर उवाच पिता महमहाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ॥ देवपुरुषकारे च किं विच्छेद्यतरं भवेत् ॥१॥ श्रीभगवत् उवाच अत्राप्युदाहरंती ममिति हासं पुरातनं ॥ वसिष्ठस्य च संवादे ब्रम्हणश्च युधिष्ठिर ॥२॥ देवमानुषयोः किं स्विक्कर्मणोः श्रेष्ठमित्युक्तं ॥ पुरा वसिष्ठो भगवान्पिता महमष्ट्युक्तं ॥३॥ ततः पद्मोद्भवफलं स्मृतं ॥४॥ यादृशं वपते बीजं क्षेत्रमासाद्य कर्षकः ॥ सकृते दुष्कृते वापि तादृशं लभते फलं ॥५॥ यथा बीजं विना क्षेत्रं सुसंभवति निष्फलं ॥ तथा पुरुषप्रत्यक्षं दृश्यते लोके कृतस्यापकृतस्य च ॥६॥ राशेन कर्मणा सौख्यं दुःखं पापेन कर्मणा ॥ कृतं फलति सर्वत्र नाकृतं भज्यते क्वचित् ॥७॥ कृती सर्वत्र लभते प्रतिष्ठां भाग्यसंयुतां ॥ अकृती लभते भ्रष्टः क्षत्रे क्षारावसेचनं ॥८॥ तपसारूपसौभाग्यं तानि विविधानि च ॥ प्राप्यते कर्मणा सर्वं न देवादकृतात्मना ॥९॥ तथा देवतांगताः ॥ अर्थो वा मित्रवर्गो वा ऐश्वर्यं वा कुलान्वितं ॥ श्रीश्चापि दुर्लभा भोक्तुं तथैवाकृतकर्मभिः ॥१०॥ शोचेन लभते विप्रः क्षत्रियो विक्रमेण तु ॥ वैश्यः पुरुषकारेण शुद्धः शूद्रश्चूषया श्रियं ॥११॥ नादातारं भजंत्यर्थान् क्लीबं नापि निष्क्रियं ॥ नाकर्मशीलं नाभूरंतथानैवा तपस्विनं ॥१२॥ येन लोकास्त्रयः सृष्टा देवताः सर्वाश्च देवताः ॥ स एष भगवान्विष्णुः समुद्रे तपते तपः ॥१३॥ स्वं चेत्कर्म फलं न स्यात्सर्वमेवाफलं भवेत् ॥ लोको देवं समालक्ष्य उदासीनो भवेन्ननु ॥ अकृत्वा मानुषं कर्म यो देवमनुवर्तते ॥ वृथा श्राम्यति संप्राप्य पतिं क्लीबमिवांगना ॥१४॥ न तथा मातुषे लोके भयमस्ति शूराशूराभे ॥ यथा त्रिदशलोके हि भयमन्येन जायते ॥१५॥

॥१०॥ ११॥ कर्म है वयोः प्राबल्ये रौर्बल्ये उपसंहरति प्राप्यत इति ॥१२॥ १३॥ मानुष्यात्मानुष्यमुल्लंघ्य ॥१४॥ १५॥ लभते श्रियमिति सर्वत्र संबन्धः ॥१६॥ १७॥ शिष्टाचारोपिकर्मणो प्राबल्ये मानुष्याह येनेति ॥१८॥ ननु निश्चितं ॥१९॥ अकृतेति केवलं देवं निष्फलमित्यर्थः ॥२०॥ न तथेति देवदोस्थे ऐहिकीहानिः सहसा पुरुषकारे दोस्थे तु परलोकहानिर्दुरन्तेत्यर्थः अन्येन पापेन ॥२१॥